

กัณฑ์ที่ ๖๗ 1 หิริโศตปปะ๒

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส (๓ ทน)

หิริโศตฺตปฺปสมฺ ปนฺนา สุกฺกมฺมสมฺมาหิตา

สนฺโต สปุริสา โลก เทวธมฺมาติ วุจฺเจ เต

ณ บัดนี้เอาตมาภาพ จะได้แสดงธรรมิกถา แก่ด้วยธรรมสำคัญในพระบวรพระพุทธศาสนา พระองค์ ทรงรับสั่ง หิริโศตฺตปฺปสมฺ ปนฺนา สุกฺกมฺมสมฺมาหิตา ให้ตั้งมั่น ตั้งมั่นพร้อมแล้วด้วยดีในหิริโศตปปะ มีความละอาย มีความสะดุ้งกลัว มั่นคงในความละอาย ในความสะดุ้งกลัว สันโต เป็นผู้ผู้มีใจสงบระงับ วุจฺเจ อันนักปราชญ์ทั้งหลายย่อมกล่าว เทวธมฺมา ว่าเป็นธรรมอันประเสริฐ โลก ในโลกด้วย ประการ ดังนี้

หิริโศตฺตปฺปสมฺ ปนฺนา ถึงพร้อมแล้วด้วยความละอาย ความสะดุ้งกลัว สุกฺกมฺมสมฺมาหิตา รับรองว่า ตั้งอยู่แล้วในธรรมอันขาว สันโต เป็นธรรมเครื่องสงบระงับ นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมกล่าวว่าเป็นธรรม อันประเสริฐในโลก

นี่เป็นหลักสำคัญ เมื่อเราเป็นหญิงเป็นชาย เป็นคฤหัสถ์ บรรพชิต มาประสบพบพระพุทธศาสนาพุทธ นิกายเพียงเท่านั้น ก็เป็นบุญลาภประเสริฐยิ่งเป็นอันนักหนา พระองค์ทรงรับสั่ง ให้มีความละอาย ความ สะดุ้งกลัว นี่เป็นหลักสำคัญ เมื่อดำเนินตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมนี

เมื่อตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมนี คือ พุทโธ อัมโม สังฆโม มั่นอยู่ในพระพุทธเจ้า มั่นอยู่ในพระธรรม มั่น อยู่ในพระสงฆ์ หรือว่าเข้าถึงซึ่งพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ มีธรรมกายแล้ว มีธรรมกายทั้ง หยาบทั้งละเอียดได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมนี

เมื่อตั้งอยู่ในไตรสรณคมนีอย่างชนิดนี้แล้วละก็ ให้มีความละอาย มีความสะดุ้งกลัว รักษาพระไตร สรณคมนีที่ตั้งอยู่นั้น ให้สะอาดผ่องใสอยู่รำไป คือธรรมกาย คือพุทธรัตนะก็สะอาดอีก สะอาดใน สะอาดอยู่เสมอไป

ถ้าว่าเศร้าหมอง ขุ่นหมอง ขุ่นมัวด้วยประการใดแล้วละก็ ให้มีความละอายตัวเอง ว่าจะได้รับความ ทุกข์ละ มีความอาย รีบแก้ไขให้ใสสะอาด ให้ธรรมกายนั้นใสสะอาดซะ ไม่ให้เศร้าหมอง ขุ่นมัวได้ ไม่ให้เศร้าหมองได้

แม้ธรรมกายที่ละเอียดก็แบบเดียวกัน ไม่ให้ขุ่นมัวเศร้าหมองได้ ให้ผ่องใสอยู่รำไป ผ่องใสอยู่กระไรก็ ให้ผ่องใสอยู่กระ นั้น ผ่องใสในผ่องใสหนักขึ้นไป นี้ได้ชื่อว่า บุคคลผู้ตั้งอยู่ใน หิริโศตฺตปฺป มีความ ละอาย มีความสะดุ้งกลัว เห็นผู้ที่จะได้รับชั่วที่เกิดจากการเศร้าหมองพระรัตนตรัย ไม่ให้เศร้าหมองได้ ได้ชื่อว่าบุคคลนั้นมี โศตฺตปฺปสมฺ ปนฺนา ถึงพร้อมแล้วด้วยความละอาย ความสะดุ้งกลัว

สุกฺกมฺมสมฺมาหิตา เกื้อกูลแล้วในธรรมอันขาว ธรรมอันใส ไม่มีเศร้าหมองขุ่นมัวต่อไป

*สนุนโต สงบระงับ สงบเป็นสุขอีก ทุกเหลี่ยมทุกท่า ในเบญจกามคุณทั้ง ๕ รูป รส กลิ่น เสียง โภภะ สำหรับจะยั่วยวนกวนใจให้กำเริบเสิบสาน กวนใจให้รำคาญ

เมื่อธรรมกายฝังใจอยู่เช่นนั้นแล้ว กำเริบเสิบสาน ไม่รำคาญ สงบๆ หหมด คำที่เรียกว่าสงบหมด นั้น เราเรียกว่า สนุนโต สงบระงับ สะอาด สะอาดเป็นอันดี

เมื่อเป็นได้ขณะนี้นักปราชญ์ทั้งหลายยอมกล่าวว่า เวธมมา ว่าเป็นธรรมอันประเสริฐ โลกในโลกดังนี้ นี้นัยหนึ่ง

อีกนัยหนึ่งหย่อนกว่านั้นลงมา ไม่เข้าถึงไตรสรณาคมน์ ตั้งอยู่เพียงแค่วรรณ ๕ สวรรค์ ๕ ก็ให้พิจารณา ที่เดียว ตั้งต้นแต่ปาณาติบาตมีขาดตกบกพร่องหรือไม่

ถ้าไม่มีขาดตกบกพร่องพิจารณาสิกขาบทข้อที่ ๒ ไปอีก กามสมุจฉัจฉารา ขาดตกบกพร่องหรือไม่

ถ้าไม่มีขาดตกบกพร่องพิจารณาข้อที่ ๓ ไปอีก กามสมุจฉัจฉารา ขาดตกบกพร่องหรือไม่

ถ้าไม่มีพิจารณาข้อที่ ๔ มุสาวาทกล่าวคำเท็จไม่จริงหลอกลวงต่างๆ มีอยู่หรือไม่

ถ้าไม่มีพิจารณาสิกขาบทข้อที่ ๕ สุราเมระยะมัชชปะมาทัฏฐานา เวระมะณี เว้นจากดื่มสุราที่ทำให้ มีนเมาจากสุราเมระยันเป็นที่ตั้งของความประมาท บริสุทธึบริบูรณ์หรือไม่ เห็นว่าบริสุทธึ บริบูรณ์ ให้ รักษาศีล ๕ นั้นแหละ ในบริสุทธึในบริสุทธึ หนักขึ้นไป ในบริสุทธึในบริสุทธึหนักขึ้นไป บริสุทธึใน บริสุทธึ ในบริสุทธึหนักขึ้นไป ไม่มีราศี

ถ้าว่าประพฤติวันข้อใดข้อหนึ่ง นี้กระวนกระวาย แก้ไขให้บริสุทธึ เมื่อแก้ไขบริสุทธึแล้วให้รักษาความ บริสุทธึนั้นไว้

ถ้าความบริสุทธึไม่มีแล้วละก็อายนัก เป็นคนสู่มีสู่หม่า โกงตัวเองอายนัก ไม่กล้าจะทำได้ ให้บริสุทธึ ไว้ ไม่โกงตัวเอง

พิจารณาศีล ๕ ให้บริสุทธึ ไม่มีบริสุทธึแล้วก็อาย อายด้วย สะดุ้งกลัวด้วย จะได้รับผลชั่วแล้ว เพราะ ไม่มีบริสุทธึ

รักษาความบริสุทธึนั้นอยู่เนื่องนิตย์อัตรา ศีลก็ต้องบริสุทธึฝังใจ ไม่มีราศีอันหนึ่งอันใด

เมื่อเห็นว่าศีลไม่มีราศี อันหนึ่งแล้วก็ นั้นแหละได้ชื่อว่า สุกกมมสมมาทิตา ตั้งอยู่ในธรรมชาวสวนศีล สนุนโต สงบระงับตามส่วนของศีล ๕ นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวยืนยันว่า เป็นธรรมอันประเสริฐในโลก จำเพาะตัวของตัว ศีล ๕ ไตรสรณาคมน์ศีล ๕ เมื่อสูงขึ้นไปกว่านั้น ให้มีหิริโอตตปะคืออันเดียวกัน แล้วก็ตั้งอยู่ในธรรมอันชาวแบบเดียวกัน คือใจสงบระงับแบบเดียวกัน เป็นธรรมอันประเสริฐในโลก แท้ๆ

เมื่อครั้งพระองค์ได้ตรัสรู้พระบรมภิเชกสัมโพธิญาณ ยังไม่ตรัสเทศนาโปรดผู้หนึ่งผู้ใดเลย เริ่มต้นตรัส เทศนาโปรดพระปัญจวัคคีย์ ภิกษุทั้ง ๕ พระองค์ได้ทรงพิจารณา จะตรัสเทศนาแก่พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ นั้น จะตรัสเป็นไฉน? จึงจะเกิดเรื่องเกิดสายของพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ได้มรรคผลโดยฉับพลัน ใน มรรคทั้ง ๘ นั้นเป็นตัวเย็นละ มรรคทั้ง ๘ นั้น

มรรคทั้ง ๘ นั้นแหละจบพระไตรปิฎก

สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปิ เป็นปัญญา

สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโวเป็นศีล

สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นสมาธิ ๓ นับแตกแยกออกเป็น ๓ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปิ
แยกออกไปเสียนี้เป็นตัวปัญญา

สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว แยกออกไปเสียนี้เป็นศีล

สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ นี้แยกออกไปเสียเป็นสาม

นี้เป็นสมาธิ ศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าหากว่าเราจะตรัสเทศนาในเรื่องศีลตามลำดับของมรรคไป ท่าน
ปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ก็จะไม่เป็นอันฟัง จะยี้มเยาะและเย้ยหยันเราตถาคตเสียด้วยซ้ำไปอีก ก็เขาชำนาญ
อยู่แล้วในเรื่องศีลในเรื่องสมาธิเขาเล่นจนชำนาญแล้ว

พระองค์ถึงได้ยกเอาสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปิขึ้นแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ส่วนศีลกับสมาธิไม่
ต้องกล่าวแล้วจะทวนมาทีหลัง

กล่าวถึงสัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ ความเห็นเป็นตัวสำคัญ

สัมมาสังกัปปิ ความดำริ ดำริก็สำคัญเหมือนกัน

ความเห็น ความดำรินี้ก็คล้ายกัน ความเห็นเห็นอะไร? ลึกซึ้ง

เห็นทุกข์

เหตุเกิดทุกข์

ความดับทุกข์

ข้อปฏิบัติถึงความดับทุกข์

ไม่ใช่เห็นพอดีพอร้าย เห็นทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติความดับทุกข์ ความเห็น
ความดำริก็สำคัญเหมือนกัน

เนกขัมมสังกัปปิ ดำริจะออกจากกาม

อพยาปาสังกัปปิ ดำริในการไม่พยาบาท

วิหิงสาสังกัปปิ ดำริในการไม่เบียดเบียน

เนกขัมมสังกัปปิ ดำริจะออกจากกาม เป็นของลึกซึ้งอยู่ หมดทั้งสากลโลก ไม่ว่าทั้งหญิงว่าชายดำริ
เข้าไปหากามทั้งนั้น รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ที่ชอบใจดำริเข้าไปหากามทั้งนั้น ดำริจะออกจากกาม
นะมันน้อยนุกน้อยหนาที เดียว แทบจะไม่มีเลย

อพยาปาสังกัปปิ ความดำริก็เป็นไปในพยาบาท เพราะระวัง รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เหล่านั้น ไม่
ให้ใครมาคล่องแคล้วของตัวได้ ใครมาคล่องแคล้วเข้าหรือกระทบกระเทือนเข้าพยาบาทใส่เข้าให้ หา
วิธีจะไขเจ้า นี่ดำริไปในพยาบาท

เมื่อมากระทบด้วยประการใดก็ตามดำริในความเบียดเบียนที่เดียว เบียดเบียนในการกระทบ กระเทือนนั้น
ดำริในความไม่พยาบาทเป็นดำริที่ลับอยู่

คำริที่จะออกจากกามนี้ความคำริก็ลับอยู่

คำริในความไม่เบียดเบียนนี้ก็เป็นคำริลับอยู่

คำริในความไม่พยาบาทนี้ก็คำริลับอยู่เหมือนกัน

นี่แหละจำเอาไว้ความคำริ คำริจะออกจากกาม ทำไฉนหนอเราจะออกจาก รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ที่ชอบใจได้?

ตั้งแต่เกิดมาแล้ว เดินไปไหนทางไหน ก็มองดู รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ที่ชอบใจอยู่ท่าเดียว มันไม่ไปทางอื่นเลย อ้ายใจมันก็ปรวนแปรอยู่ในนั้นแหละ อยู่ในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส นั้นแหละ ไม่ออก คำริจะเข้าไปในกามท่าเดียว คำริอย่างนี้ มันคำริเข้าไปในกามท่าเดียว คำริออกจากกามนี้มันไม่ค่อยมี มันน้อยนัก

เมื่อคำริเข้าไปในกามแล้ว คำริก็เป็นไปในความพยาบาทเต็มที่ ระว่างกาม หวงกาม หิงกามเอาละคราวนี้ ระว่างกาม หวงกาม หิงกาม เอาละ ความพยาบาทก็มาเต็มที่ ความพยาบาทมาเต็มที่แล้ว

ความเบียดเบียนก็มาเต็มที่ ไม่ให้ใครมาข้องแคล้วในกามได้ เกิดเรื่องราวกันยกใหญ่

นี่พระพุทธเจ้าเห็นนัยนี้ ให้พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ เธอชานาญในสมาธิแล้ว แล้วควรจะปรับในเรื่อง ปัญญา สัมมาทิฏฐิทีเดียว สัมมาทิฏฐิ พระองค์ทรงยกขึ้น สัมมาทิฏฐิ ก็ไม่ได้ตรัสว่าอะไร?

ตรัสว่าสำคัญทีเดียวว่า เทวเม ภิกขเว อนุตา ปัพพชิตน น เสวิตพฺพา เทวเม ภิกขเว อนุตา ปัพพชิตน น เสวิตพฺพา

ดูก่อน ปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ เทวเม ภิกขเว อนุตา ปัพพชิตน น เสวิตพฺพา บรรพชิตไม่ควรเสพ บรรพชิตไม่ควร เทวเม ภิกขเว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ที่สุดทั้ง ๒ ข้างบรรพชิตไม่ควรเสพ ที่สุดทั้ง ๒ ข้างบรรพชิตไม่ควรเสพ คือ

กามสุขลลิกานุโยค ประกอบด้วยกามสุข

อตุตถิลมถานุโยค ประกอบด้วยความลำบากเปล่า

นี่ที่พูดทั้ง ๒ นี้ กามสุขลลิกานุโยค อตุตถิลมถานุโยค ในโลกความประพฤติเป็นไป ๒ อย่างนี้ กามสุขลลิกานุโยค ประพฤติอยู่ทั่วแหล่งหล้า ไม่มีว่างเว้นเลย ตั้งบ้านตั้งเรือนอยู่ที่ไหน ก็บริโภคมกาม ประพฤติกามทั้งนั้น รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสเต็มไปหมด แก้มัดกๆ เรียกว่า กามสุขลลิกานุโยค

อตุตถิลมถานุโยค ท่านฤๅษีชีไพรไปกระทำความเพียรในป่า ละกามบริโภคมกาม การครองเรือนไปแล้ว ไปประพฤติบะ เพื่อต้องการความวิเศษของตนอีก จะต้องแสวงหากามให้ยิ่งขึ้นไปกว่าที่เขาบริโภค ใช้สอยกันอีก ให้ล้นพ้นไปกว่าที่เขาบริโภคใช้สอยอยู่หนักขึ้นไปกว่านั้นอีก

อตุตถิลมถานุโยค จะเอาเลิศเอาประเสริฐหนักขึ้นไป เหมือนภิกษุสามเณรในบัดนี้ เป็นภิกษุสามเณร พออยู่แล้ว ยังจะหาอะไรต่อมิอะไรให้เลิศประเสริฐขึ้นไปอีก ให้เลิศล้นพ้นประมาณไปกว่าพระภิกษุสามเณรปกติธรรมดาไปอีก คือต้องการให้เลิศหนักขึ้นไป คือประพฤติการงานต่างๆ ทั้ง อตุตถิลมถานุโยคเหล่านั้น ประกอบตนให้หนักขึ้น จะได้บรรลุความวิเศษหนักขึ้นไปอีก

เหมือนท่านชฎิลทั้ง ๑,๐๐๓ รูป คือ ปุราณกัสสปะ นทีกัสสปะ คยากัสสปะ ท่านเหล่านั้นแหละ รับ
เครื่องสังเวทในเมืองมคธราช พระเจ้าพิมพิสารนับถือนักทีเดียว เครื่องสังเวทของพระเจ้าพิมพิสาร ไป
รับเครื่องสังเวทยอดกาล ถ้าใครจะมีลูกมีตัวมีเมียกันที่ไหนละก็ต้องให้สุรา กัสสปะ นทีกัสสปะ คยากัส
สสปะ ต้องชฎิลเหล่านั้นๆ ผู้หลักผู้ใหญ่ต้องไปปรองดอง มอบให้ชฎิลเหล่านั้นปกครองเสียก่อน ให้
เป็นคนวิเศษ นี่แหละ อตตกิลมถานุโยค ลีขซึ่งอย่างนี้แหละ ถึงกระนั้นก็ไม่พ้น เขาก็รู้ จะประพฤติว่าง
เว้นอย่างไรเขาก็รู้ ก็ความประพฤติอย่างนั้นก็ไปแสวงหากามนั่นเอง

นี่พระพุทธเจ้าเห็นแล้ว กามสุขหลิกานุโยค อตตกิลมถานุโยค ทั้ง ๒ อย่างนี้ แสวงหากามแบบเดียวกัน
แต่ว่าตรงกับทางอ้อม แสวงหาทางตรงหรือทางอ้อม

พระองค์ก็ได้ชี้เสียทีเดียว กามสุขหลิกานุโยค อตตกิลมถานุโยค ทั้ง ๒ อย่างนี้ บรรพชิตไม่ควรเสพให้
เลิกทีเดียว

พระองค์ทรงรับสั่งให้เลิกเด็ดขาดทีเดียว เลิก กามสุขหลิกานุโยค อตตกิลมถานุโยค ที่เดียว ให้เลิก
แล้วจะทำอย่างไร?

พระองค์ก็ทรงรับสั่ง กตมา จ สา ภิกขเว มชฺฌิมา ปฏิปทา ข้อปฏิบัติเป็นกลางไม่เข้าไปใกล้ที่สุดทั้ง ๒
อย่างนั้น นั่นๆ ข้อปฏิบัติเป็นกลางนะ

กายก็เป็นกลาง

วาจาก็เป็นกลาง

ใจก็เป็นกลาง เป็นกลางหมด

ถ้าว่ากาย หรือวาจา หรือใจไปเอียงข้างเข้า ก็ไม่ถูกมัชฌิมาปฏิปทา ข้อปฏิบัติเป็นกลาง ไม่เข้าไปใกล้
ที่สุดทั้ง ๒ อย่างนั้น นั่นคือ กามสุขหลิกานุโยค อตตกิลมถานุโยค ไม่เข้าไปใกล้ทีเดียว ที่พระตถาคต
ตรัสรู้ด้วยแล้วด้วยปัญญาอันชอบ บอกทีเดียว

ข้อปฏิบัติเป็นกลางเป็นไหนเล่า?

อภฺรฺรฺงฺคิโก มคฺโค สัมมาทิฏฺฐิ สัมมาสังกัปปิ สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม
สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

บอกทางทีเดียว ข้อปฏิบัติเป็นกลางไม่เข้าไปใกล้ที่สุดทั้ง ๒ อย่างนั้นนั้น เห็นชอบ ดำริชอบ กล่าว
ชอบ วาจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ เพียรชอบ ตั้งจิตชอบ

ประกอบด้วยมรรค ๘ ประการ ก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นั่นแหละ แต่ว่ายก สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปิ
ไป ขึ้นหน้าไว้ก่อน นี่แหละที่พระตถาคตตรัสรู้ด้วยปัญญาอันชอบ

สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ เห็นสัจธรรมทั้ง ๔ ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติถึงความ
ดับทุกข์

สัมมาสังกัปปิ ความดำริชอบ ดำริจะออกจากกาม ดำริในความไม่พยายาบาท ดำริในความไม่
เบียดเบียน นี่เป็นสัมมาสังกัปปิ

สัมมาวาจา กล่าววาจาชอบ เว้นจากวจีทุจริต วาจาชอบคือเว้นจากวจีทุจริต สัมมาวาจา เว้นจากวจีทุจริต ๔ อย่าง เรียกว่าสัมมาวาจา วาจาชอบ

สัมมากัมมันโต ทำการงานชอบ การงานชอบเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ๓ อย่างนี้การงานชอบ

สัมมาอาชีโว เลี้ยงชีวิตชอบ

มิจฉาอาชีโว ชีวิตดี กบิโปติ มิจฉาอาชีวันปหายะ ละมิจฉาชีพเสย

สัมมาอาชีโว ชีวิตดี กบิโปติ สำเร็จเป็นอยู่ ในการเลี้ยงชีพชอบ เลี้ยงชีพดีเสมอ

ทุกวันที่จะบริโภคอะไรเข้าไปของบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์? ถ้าบริสุทธิ์ก็บริโภคไป ไม่บริสุทธิ์ก็ไม่บริโภคทีเดียว กล่าวจะเป็นพิษเป็นภัย ไปเป็นร้ายในร่างกายเรา

เมื่อของไม่บริสุทธิ์ บริโภคเข้าไป มันก็ไปเป็นเนื้อเป็นเลือดอยู่ข้างใน ไปเป็นเชื้ออยู่ แก้มไม่ตก แก้มลำบากนัก ของไม่บริสุทธิ์ ก็ไม่บริโภคทีเดียว บริโภคแต่ของบริสุทธิ์

นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพในการที่ชอบ ไม่หลอกลวงเขาเลี้ยงชีวิต

สัมมาวาจาโม เพียรชอบ เพียรในที่ ๔ สถาน

สัมมาสติ สติชอบ ระลึกลงในสติปัญญา ๔

สัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ ตั้งใจใน ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ในรูปฌาน อรูปฌานทั้ง ๘ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่งก็เป็นสัมมาสมาธิทั้งนั้น

นี่เป็นความจริงแบบจริงนี้คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ดังกล่าวแล้วนี้

สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปิณะ เป็นตัวปลาย คือ ตัวปัญญา

สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโวเป็นตัวต้น คือ ศีล

สัมมาวาจาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิเป็นตัวกลางสมาธิ

สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปิณะ เป็นตัวปลายเป็นตัวปัญญา

ศีล สมาธิ ปัญญาตัวเอง ไม่ใช่อื่น พระองค์ทรงตรัสเทศนาว่า

จกขุภรณี กระทำความเห็นให้เป็นปกติ

ญาณภรณี กระทำความรู้ให้เป็นปกติ

อุปสมาย อภิญญา สมุโพธาย นิพพานาย ส่วตตติ

ยอมเป็นไปเพื่อความเข้าไปสงบระงับ

เพื่อความรู้อย่างพร้อม

เพื่อนิพพาน

กระทำความเห็นให้เป็นปกติ กระทำความรู้ให้เป็นปกติ ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความสงบระงับ เพื่อรู้อย่าง
เพื่อนิพพาน นี่หลักสำคัญมีเท่านี้

กระทำความเห็นให้เป็นปกติ ความเห็นของตา ความเห็นของตากายมนุษย์ ไม่ปกติ ความเห็นของตากายมนุษย์ละเอียดก็ไม่ปกติ ความเห็นเป็นไม่ไปใน อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ความเห็นความจริงไม่มี

ของกายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด ก็ไม่มี

ของกายรูปพรหม รูปพรหมละเอียด ก็ไม่มี

ความเห็นของกายอรุปรหม อรุปรหมละเอียด ก็ไม่มี ไม่ปกติ

ความเห็นเหล่านี้เห็นอยู่ในวิภว ในกามภพ รูปภพ อรูปภพ ความเห็นไม่ออกนอกวิภวไปได้

เมื่อความเห็นไม่ออกนอกวิภวไปได้ ความเห็นอันนั้นเอาเป็นจริงไม่ได้

ความเห็นที่เอาเป็นจริงเป็นจังได้ ต้องความเห็นของตาธรรมกาย รู้ด้วยตาธรรมกาย รู้ด้วยญาณ

ธรรมกาย ทั้งหยาบทั้งละเอียด ธรรมกายหยาบ ตาธรรมกายหยาบ ญาณของธรรมกายหยาบ ตาของ

ธรรมกายละเอียด ญาณของธรรมกายละเอียด ความเห็นอันนี้

จักขุภรณ์ เห็นเป็นปกติ

ญาณะ ภรณ์รู้ด้วยญาณ ก็ได้ชื่อว่ารู้เป็นปกติ

สังวัตติ ย่อมเป็นไปพร้อม ความสงบ เพื่อรู้อย่าง

อุปสมายะ เพื่อเข้าไปสงบ

อภิญญาเย เพื่อรู้อย่าง

สัมโพธายะ ความรู้พร้อม

นิพพานายะ เพื่อนิพพาน

นี่ตรงนี้ ตรงนี้หลักอยู่ตรงนี้ เพราะฉะนั้นเมื่อ พระปัญจวัคคีย์ได้ฟังพระธรรมเทศนาขององค์สมเด็จพระบรมศาสดาดังนั้น ได้เข้าใจชัด รู้ชัดแล้วมีธรรมกายขึ้น มีธรรมกายขึ้น ถ้าไม่มีธรรมกายก็จักขุภรณ์ ญาณภรณ์ อุปสมาย อภิญญาเย สัมโพธายะ นิพพานายะ ส่วตตติ ก็ไม่มี

ที่มีขึ้นก็เพราะ เพราะความเห็นความรู้นั้น เข้าหลักเข้าส่วนแล้ว ถูกเป้าหมายใจดำทางพระพุทธศาสนาแล้ว เมื่อเห็นเช่นนั้นพระองค์ก็ทรงยก สัจธรรมทั้ง ๔ ขึ้นทีเดียว

ประสงค์สัมมาทิฏฐิ ยกทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติถึงความดับทุกข์ จะต้องมิตาธรรมกายเกิด

เห็นทุกข์ในกายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด

กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียดมีเกิด มีเกิดมีแก่แปรไปตามหน้าที่ ก็เห็นความเกิด เห็นความเกิด

เห็นเหตุให้เกิดก็รู้เหมือนกัน กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหาก็เห็นเหตุให้เกิดอีก

เมื่อเห็นเหตุให้เกิดแล้ว ก็มองไปในความดับ เห็นความดับ

เมื่อมองดูความดับ เห็นเหตุให้ดับอีก เห็นทีเดียว ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเหตุให้ดับ เป็นเหตุให้ดับ

แท้ๆ จะเข้าถึงเหตุให้ดับไปได้ ก็เพราะอาศัย ศีล สมาธิ ปัญญา ที่จะเกิดรุ่งเรืองไปได้

ไม่มีเวลาดับก็เพราะกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เห็น ๒ อย่าง ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นฝ่ายให้ดับ

กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ความอยากได้ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั้นแหละ เป็นเหตุให้เกิด เหตุให้เกิดเหตุให้ดับ ๒ อย่างนี้ รู้ชัดทีเดียว

พระองค์ก็ทรงแสดงพระสังขธรรมทั้ง ๔ จบลงไป และทรงแสดงพระสังขธรรมทั้ง ๔ ให้พระปัญจวัคคีย์ ให้เข้าใจอีก ให้เข้าใจอีก โดยสังขญาณ ตติยญาณ มรรคสัง

โดยแสดง ทุกขสัง สมุทัยสัง นิโรธสัง มรรคสัง ให้เห็นตามความเป็นจริง เมื่อเห็นตามความเป็นจริง แล้ว

เห็นว่าทุกขสังควรกำหนดรู้

สมุทัยสังควรละ

นิโรธสังควรทำให้เกิด

มรรคสังจะควรทำให้เจริญขึ้น ก็ได้รู้แล้วเห็นแล้ว

ส่วนทุกขสังจะได้กำหนดรู้แล้ว ส่วนสมุทัยสังได้ละแล้ว ส่วนนิโรธสังได้กระทำให้แจ้งแล้ว ส่วนมรรคสังได้เจริญแล้ว

เมื่อเห็นทุกขสัง สมุทัยสัง นิโรธสัง มรรคสังปรากฏชัดแล้ว พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ พระปัญจวัคคีย์ อัญญาโกณฑัญญะก็รู้ก็เข้าใจ พระองค์ทรงแสดงเป็นลำดับไป พอจบเทศนาของพระองค์ลงเท่านั้น อายสมโต โภณฑุญญสฺส วิรชํ วิตมลํ ธมฺมจกฺขุง อุกฺปาทิ

ธรรมจักขุกีบังเกิดขึ้นแก่พระอัญญาโกณฑัญญะอันสะอาดผ่องใส ธรรมจักขุกีเกิดขึ้นแก่พระอัญญาโกณฑัญญะ

ธมฺมจกฺขุง อุกฺปาทิ ธรรมจักขุง อุกฺปาทิ ธรรมจักขุง

เห็นธรรม ความเห็นธรรม ธรรมจักขุแปลว่าเห็นธรรมได้เกิดขึ้น ความเห็นธรรมได้เกิดขึ้น

วิรชํ วิตมลํ ธมฺมจกฺขุง ความเห็นธรรมไม่มีธุลีและมลทิน ความเห็นธรรมปราศจากธุลีและมลทิน ได้เกิดขึ้นแก่ผู้มีอายุพระอัญญาโกณฑัญญะ

ยงฺกิญฺจ สมฺมุตฺตมฺมํ สพฺพพฺนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ

สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งทั้งปวงนั้นดับไปเป็นธรรมดา

สิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเสมอ สิ่งทั้งปวงนั้นดับเสมอ

มีเกิดดับ เห็นเกิดดับหมดทั้งสากลโลก

เมื่อรู้เมื่อเห็นเกิดดับเช่นนั้นแล้ว ฝ่ายพระอัญญาโกณฑัญญะก็ได้บรรลุธรรมะผ่องใส

แล้วพระองค์มาโปรดพระยสราชกุมารทั้งหลายเหล่านี้อีก มาโปรดราชกุมารทั้งหลายเหล่านี้ ต่อแต่นี้ พระปัจจวคคีย์ก็ได้ฟังบ้าง พระปัจจวคคีย์หรือพระพุทธเจ้าได้เทศนาบ้าง นี้แสดงถึงอนัตตลักษณะสูตรที่เดียว ที่ยังสงสัยในร่างกายอยู่บ้างในปัญจขันธ์ทั้ง ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ พระองค์ทรงแสดง ให้เห็นชัดทีเดียวในอนัตตลักษณะสูตร ว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่ใช่ตัวตนะ นี้ทรงวางตำรับตำราเป็นแบบแผนไว้

รูปํ ภิกฺขเว อนตฺตา ตฺวํ กอนภิกฺษุํ ทังฺหลาย รูปํ ไม่ใช่ตัว

รูปญจ หิทํ ภิกฺขเว อตฺตา อภวิสส รูปจกัไม่เป็นตัวแล้ว

นยิทํ รูปํ อาพาธาย ส่วตฺเตยฺย ไม่ได้ดังรูปตามใจหวังได้ รูปอันนี้ก็ไม่ใช่ไปเพื่อความป่วยไข้ ไม่ได้ใน

รูปตามใจหวังได้ ขอรูปร่างของเราจะเป็นอย่างนี้เกิด รูปของเราอย่าเป็นอย่างนั้นเลย
ยสุมา จ โข ภิกขเว รูปิ อนตฺตา ตสฺมา รูปิ อาพาธาย สฺวตฺตติ รูปิ ไม้ไซตัว เพราะเหตุใดรูปไม้ไซตัว
เพราะฉะนั้นรูปถึงเป็นไปเพื่อความอาพาธ ป่วยไข้ ไม่ได้ในรูปตามใจหวังได้ ขอรูปร่างของเราจะเป็นอย่าง
นี้เกิด อย่าได้เป็นเช่นนี้เลย เวทนา สัญญา สังขาร แบบเดียวกัน เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
ไม้ไซตัวแบบเดียวกัน ถ้าไม้ไซตัว ถึงได้เป็นไป เพื่ออาพาธป่วยไข้ ไม่ได้ในเวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ ตามใจหวังได้ ขอเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จงเป็นอย่างนี้เกิด อย่าได้เป็นอย่างนั้น
เลย เพราะเหตุใดเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เพราะเหตุนี้เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
เป็นไปเพื่อความอาพาธป่วยไข้ ไม่ได้ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ตามใจหวังได้ ขอรูปร่าง เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณ ของเราจะเป็นอย่างนี้เกิด อย่าเป็นอย่างนี้เลย ไม่ได้สมความปรารถนา
ความจริงเป็นอย่างนี้เมื่อความจริงเป็นอย่างนี้ๆ เข้าใจชัดแล้ว พระองค์ก็ทรงตรัสย้อนถามภิกษุที่สดับ
ตรับฟังทั้ง ๑๐๕๕ ถ้ามพบอีกทีหนึ่ง

ตํ ก็ มนุญฺถ ภิกขเว รูปิ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วา ถามพระปัจจุวัคคีย์ ตํ ก็ มนุญฺถ ภิกขเว
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท่านสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน?
ท่านสำคัญ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นั้นเป็นไฉน?
สำคัญ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เทียงหรือไม่เทียงละ
อนิจฺจํ ภาณฺเต ไม่เทียง พระเจ้าข้า
สิ่งใดไม่เทียง เป็นทุกข์ หรือเป็นสุขละ
ทุกข์ ภาณฺเต เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า
สิ่งใดไม่เทียงเป็นทุกข์ สิ่งนั้น ควรหรือ? สิ่งใดไม่เทียงเป็นทุกข์ ควรหรือ ตามเห็นสิ่งนั้นว่า สิ่งใดไม่
เทียงเป็นธรรมดา ควรหรือตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั้นเป็นเรา นั้นเป็นของเรา นั้นเป็นตัวของเรา
โน เหตํ ภาณฺเต หาเป็นอย่างนั้นไม่ พระเจ้าข้า
พระองค์ทรงถามไปที่ละข้อ ทีละข้อ ๕ ชั้น ๕ ชั้นแล้วทรงรับสั่งอีก
ตสฺมาตฺถิ ภิกขเว ยงฺกิญฺจิ รูปิ อตีตํ นาคตปจฺจุปฺปนฺนํ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
ยงฺกิญฺจิ รูปิ รูปิ อันใดอันหนึ่ง
อดีต นาคตปจฺจุปฺปนฺนํ ในอดีต ปัจจุบัน อนาคต
อหฺมตฺตํ วา รูปิภายในหรือ
พหิตฺถา วา รูปิภายนอก
โอฟาริกํ วา หยาบหรือ
ปณฺนิตํ วา ประณีต หยาบหรือประณีต?
ยนฺนุเร สนฺตฺติเก วา ไกลหรือใกล้
สพฺพํ รูปิ รูปิก็สักแต่ว่ารูป

เนตัมม นันไมไซของเรา

เนโสทมสมิ นันไมเป็นเรา

น เมโส อตตาดิ นันไมไซตัวของเรา

เอวเมตฺ ยถาภูติ สมมุปปญญา ยควรเห็นตามความเป็นจริงอย่างนี้ให้ภิกษุปัจญจวัคคีย์ เข้าใจในอนัตตลักษณะสูตรนี้ ทราบชัดขั้นทั้ง ๕ แบบเดียวกันอย่างนี้แหละ

เมื่อปรากฏจบๆ ในปัจญจขั้นทั้ง ๕ ที่พระองค์ทรงถามมาแล้วอย่างนี้ พอจบลงเท่านั้น พระองค์ทรงรับสั่งว่า

เอวํ ปสฺสํ ภิกขเว สุตฺวา อริยสาวโก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกเมื่อได้เห็นอยู่อย่างนี้

รูปสุตฺตํ นินฺนุทิตฺติ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในรูปบ้าง

เวทนายปิ นินฺนุทิตฺติ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในเวทนาบ้าง

สญฺญายปิ นินฺนุทิตฺติ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในสัญญาบ้าง

สงฺขารेषุปิ นินฺนุทิตฺติ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในสังขารบ้าง

วิญฺญาณสมฺมึปิ นินฺนุทิตฺติ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในวิญญานบ้าง

นินฺนุทิตฺติ วิรชฺชติ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมสิ้นกำหนด

(วิราคะ วิมูจฺจติ) เพราะสิ้นกำหนด จิตก็หลุดพ้น

(วิมุตตสมิ วิมุตตมิตติ) เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็เกิดญาณรู้ว่า เราพ้นแล้วดังนี้ ว่าเราพ้นแล้วดังนี้ อริยสาวกอันนั้นก็ทราบชัดว่า ชาติของเราสิ้นแล้ว พรหมจรรย์เราได้อยู่จบแล้ว กิจที่จะต้องทำเราได้ทำเสร็จแล้ว กิจเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี

จิตของภิกษุพระปัจญจวัคคีย์ก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย ด้วยไม่ถือมั่นอะไร อะไรในโลก ด้วยประการดังนี้

นี่พระองค์ทรงตรัสเทศนาเป็นใจความ กับท่านผู้มีธรรมโมฬิสัยแก่กล้า แบบชัดๆ แบบตรงๆ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ ท่านผู้ฟังก็เห็นจริง ตามจริง ไม่เห็นว่าเพี้ยนไปอย่างหนึ่งอย่างใด ก็รู้ชัดเห็นชัด เมื่อรู้ชัด เห็นชัด ปฏิบัติถูกส่วนเข้า ดำเนินกลางถูกส่วน ก็พ้นจาก อาสวะได้สมความปรารถนาที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลีเพื่อเป็นปฏิการสนองพระองค์ของศรัทธา ประดับสติปัญญา คุณสมบัติของท่านผู้พุทธบริษัท ทั้งคฤหัสถ์ บรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแต่เวลา ด้วยอำนาจสัจจวาจาที่ได้อ้างธรรมเทศนาตั้งแต่ต้นจนจบ

สทาโสตถิ ภาวนตุเต ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า

สิทฺถมตฺถุ สิทฺถมตฺถุ สิทฺถมตฺถุ

อิทํ ผลํ เอตฺตสมิ รตนตยสมิ สมฺปสฺสาทนเจตโส

ขอจิตอันเลื่อมใสในพระรัตนตรัยของท่านทั้งหลายบรรดา ที่มาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า จงเป็น
ไปให้สำเร็จสมความปรารถนาทุกสิ่งทุกประการ ดังอาตมภาพประทานวิสาขามาพอสมควรแก่เวลา
สมมุติว่ายุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยามสมควรเพียงเท่านี้
เอว่ ก็มีด้วยประการฉะนี้